

518
C (K30) 2

1

Bajqullanb D. P.

kap: 2922

MARIAM

== BLA ==

AFENDI

== (POEMA) ==

NARSANA

1932 ç.

Вайқуллаһь Д. Р.

Д. П. Байкулов.

Mariam vla afendi

Мариам и эфенди

(поэма)

Издание Кароблиздата

Кисловодск

1932 г.

I.

Qojsularь çarьraq
Ujleni biri elle.
Kişi haqnь aşavdan
Kesleri keri elle.

Kөв zamannь urunuv,
Bir az mal da etdile.
Maңylajdan ter төгүв,
Başlaғып begitdile.

Ус qarnaş bir da eges,
Ata—ana qolunda.
Kөв qыянық көрдyle
Patcaхьqнь zorunda.

Bu yjdegi birleşiv,
Bir aqылнь aldыла.
Усусу да аьгьлмай,
Көв заманнь қалдыла.

Biri onov etgençe
Qalqanla da тыңлав,
Ань айтхан сөзлерин
Бирин қојмай аңлав.

Алај вля көв заман
Çаşавларьн іjdиле.
Усусу да бир-бирин
Мардасьз век сьjdyle.

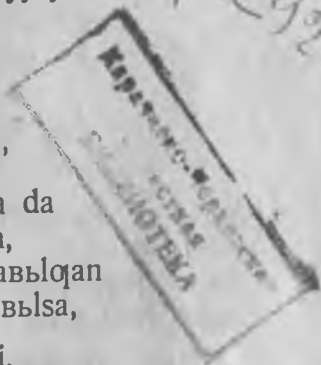
Zalimlikni zamanь
Zalimligin etmese,
Вьлань униқdurив,
Хайваньса çekmese,

Qalqanlaca вьла да
Şkollaqa альнса,
Вайжа—vijge тавьлаң
Oquv, bilim тавьлса,

Bir da işek çoq edi,
Uruna vilmezle dev.
Çavnu—tosnu eskeriv,
Işlerin көrmezle dev.

Zalimlikni zamanь
Oquv, bilim vermejın,
Tamam çahil qojqaned,
Çьrt adamca көrmejın.

кар: 292

Oİ seveden çahillej
Варьсь да қалдыла,
Kesleri da mollaqa
Aldanğanla boldula.

Dunjanь volumundan
Çoq edi bilimleri.
„Allax“ em da afendi
Важьрьд derikleri,

Egecleri Mariam
Mardasъz ariv edi
Ань көрсен, көзlerin
Syzylyv qalyr edi.

Arivluqnu taviqat
Ана erkin bergened,
Xar bir adam Mariamнь
Bek vaqaly көrgened.

Oİ qarañь bolsa da
Артьқлықнь eslejed,
Kimni qalaj turqanь
Сақьş etiv bileed.

Alaj vla Mariam
On çeti çьlqa çetdi.
Ariv bitgen sanlarь
Kөvleni suqlanc etdi.

Afendini, mollañь
Хьjlalarьн sezeed,
Ажтықа amal tavmaj,
Қьжьнльққа төzeed.

II.

Dunjaqa nyr saloqan çaj
Zamanь çetiv ketdi.
„Qbş keledi“ dev qorquv,
Xalq da vaşyn begitdi.

Terekleden çapraqla
Çel uroqlaj aqaelle.
Tyrlı-tyrlı çanvarla
Qbş ornunda vuqaelle.

Elıvız da xar işin
Qaldırmajyn voşadı.
Sırtla, qolla varısbı
Başxa xalqqa uşadı.

Qbşlıqlada xans qalmaj
Varısbı da çalandı.
Xar kimni yj allında
Antavları qalandı.

Sırtın, qolnu aqartıv,
Bılaqa qbş çetgened.
Sıvnu, çolnu vızlatıv,
Köbny mıdax etgened.

Oramlaqa qarasañ,
Tojnu, xarsın köreen.
Tevsev—ojnav sen anda
Çyrekge quanc bereen.

Sırtla, qolla varısbı
Çañ kijim kijeed.
Ol kynleni zamanı
Xavlelikni izlejed.

Toquz—on yj bir kynde
Birden kelin alaed.
Çыль ol zamanьnda
Хаман alaj volaед,

Tojlanь көvlygynden
Qьzla qьtльq eteed.
Toj iesi qьzlaqа
Таң atmajьn çeteed.

Qьzlanь çalan sevgen
Арь альв keteed.
Qьşхь kynny ne az da
Suvuqluqun көrmejed.

„Qьzнь qьrқ çань vard“ dev
Хар kim alaj ajtaed.
„Oqaj aldajсьз“ dese,
Ajtxan sözy volmajed.

III.

Qьş zamanь kynynde
Ась ajaz ura ed.
Сөв ваşьla бирer
Terek volub тураed.

„Tuv“ —dev tykyjrsen çerge,
„Tarq“ —dev vuzlav tijeed.
Хар бир çанvar варьсь
Бşьq çerni izlejed.

Ol kynlede Alij da
Qatьn альв kelgened.
Ujleri toj eterge
Tamam aqьl vөлgened.

Ertiden bla ertderek
Qızla çыяв tevrelle.
„Alqъ vurun Mariamqа
Barъв kelejik“ delle.

Alaj bla bir völek
Çыяп volub çetdile.
Munu tojqа eltirge
Erlaj xazyр etdile.

Çalan sevgen kijiniv,
Mariam tojqа tevredi,
„Bygyn suvuqqa tözүв
Qalaj turluqma“ dedi.

„Andan ese tonumu
Men ysyne kijejiniv.
Ol polton çavluqnu da
Tyz sьrtьma ijejiniv“

Dev ьзыпа ajlanav,
Ujyne ketiv tevredi.
Qatьndaqьla ana
Ne az da çol vermedi.

Mariamнъ vu sözyne
Barьсъ da kyldyle:
„Ajьвдъ sana vu söz,
Sen çaş qьzsa“ dedile.

Çaş vaşьнъ qart etiv,
Ton kijerge völmü,
Alaj bla сьрт seni
Çaş syjerge völmü“.

Andan sora Mariam
Ajtخان sөzyn qojqaned,
Bu ajtylqan sөzleden
Ujatly da volqaned.

Alaj vla tevredi
Tuvra tojqa atlanьv,
Subaj, ariv sanlarь
Ilacinca sajqalьv.

Qьxь kynny ertdeni
Bytyn ajaz volqaned,
Ol saqatda Mariam da
Çьь pecde turqaned.

Ajtханьтса Mariam
Bek çuqa kijgen ed.
Terge vatxan sanьna
Suvuq ajaz sinened.

I V.

Tojqa varьv, çaraşьv,
Ojnaj—kyle turqanlaj,
Salqьn volub qalqaned,
Suvuq avruv buvoqanlaj.

Çьььq kivik sanlarь
Mual volub vaşladь,
Andan aрь turalmaj,
Ol tojni da taşladь.

Erlaj kiriv otovoqa
Cөkdy pecni allьna,
Bu xapar da çajьldь
Tөгerekde vaрььa,

Ol saqatdan qatъnla
Tyz qatъna keldile,
Sora ana tykyryv,
„Köz volqandъ“ dedile.

Ol kynden vaşlav Mariam
Tamam avruv qalqaned.
Biz ajtxanca avruvnu
Tyz suvuqdan tavxaned.

Bek qъjnaלב yjyne
Kesi çyryv varqaned.
Ol saqatdan tеşekge
Mылльгъn da salqaned.

Atasъ em anasъ,
Varъ qajqъ boldula,
„Ne volqandъ saңa“ dev
Aпъ avruvun sordula.

Qarnaşlarъ ysyne
Bir da qalmaj keldile,
Varъ qarav көzyne
„Ne volqandъ“ dedile.

V.

Ol zaqatdan Mariam,
Orunduqqa olturuv,
Duqun kivik көzlerin
Çylamıqdan tolturuv,

Xapar ajтъv vaşladъ,
Qalaj avruv alqanъn,
Kerti voluv avruvu
Şuvuqdan volqanъn,

Тукугунсу қатъла
Ўъъъъъъ keldile.
Муну сөзүн ушатмај,
„Билмеј ајтадь“ dedile.

Авривуну хақъдан
Бош ҷаавла verdile,
„Мариамнь харагъ
Biz ајтајьқ“ dedile.

„Мариамоја не волоқанъ
Biz kertisin vileviz,
Авривуну сътавун
Көз волоқандан көревиз“

„Хар kim тојоја қъзларъ
Сағандъгъв ijelle,
Андан sora көвуне
Аман көзле tijelle.“

„Ол кун Мариам тојоја
Bek ҷасапъв вагоқaned,
Bолоқан adam көзуне
Tuvra қатъв қалқaned.“

„Тукугунду, дуадъ
Endi анъ дарманъ,
Doktor қараб sav волоқа
Ҷоқду анъ амаль“.

„Ҷеңил волиб ви сақат
Афендиге савъоъъз,
Bолушлусун ајтъв siz
Көз duala альоъъз“.

„Ань вѣла Mariam
Burun kivik sav volur,
Въжаѣнлај көзleri
Çarьq nurden tolur“.

VI.

Qart-Qurtxa qatъnla,
Tört çanъnda olturub,
Avruv sarqaltxan vetin
Tuqurykden tolturub,

Birer tyrly söz vѣla
Barь sөleşeelle:
„Kim alal, kim vѣlaj“ dev
Erikmej kyreşeelle.

Biri „kөz volqand“ dese,
Biri „ajaqъьqand“ dej edi.
Biri „ajaqъьqand“ dese,
Biri „allax bergen“ dej edi.

Alaj vѣla inirde
Qatъnla da ketdile.
Ol saqat yjleri da
Vѣlaj onov etdile:

„Afendini көlyne
Çetiv igi qarasaq,
Ol ajtxanъ tolturub,
Çyregine çarasaq“,

• „Duasъnъ хаѣn da
Tolusu vѣla versek,
Andan sora da anъ
Tilegin qavъl көrsek,“

„Razь volub, erikmej,
Хаман keliv qarared,
Ol kerekლისin tavsa,
Bir işeksiz çarared“.

„Afendini duasь
Qавы volmaj qalyrqa
Ne az da amal çoqdu,
Bu olsuz sav volurqa.“

„Ajtхан sөzүн eşitiv,
Esivizge alajьq.
Biz eterik zatьna
Кусувузну salajьq.“

VII.

Bu sөz vla anasь
Afendige ketgened,
Mariamнь avrugin
Ana asьq etgened.

Харагьн ajta turub,
Sav bir saqatнь qaldь,
„Ујувузге bir kel“—dev
Вьлај ajтв çalyндь.

„Çaңьz бирди qьзьвьз,
Avrив çatьv qaloqандь,
Ань avruqan халь
Esivizni alqандь.“

„Tijrevizde qatьnla
Barь keliv qajtalla,
Kөzyv-Kөzyv tykyryv,
Birer sөzny ajtalla“

„Biri көз болғанд“ dese,
Biri „boş avrujd“ dejdi.
Biri „boş avrujd“ dese,
Biri „söz da, vermejdi“.

„Alaj vla davlaşьv
Uruşuroğa çetelle.
Aslamьсь alanь
Kөz bolğaңña vegitelle“.

„Qьzсьq kesi alanь
Sөzlerin da unamaj,
„Suvuqdan tavdьm“ dejdi,
Başxa sөzny sanamaj.

„Endi tyzyn bilalmaj,
Salьv saңa kelgenme,
Senden madar сьqar dev
Aqьльть vөлgenme“.

„Ol qьzсьqdan qьzqanьr
Çoqdu vizni malьvьz,
Aңa çarar adamqа
Qurman bolsun çanьvьz“.

„Sende көvdy dejdile
Avruv vaqoan duala,
Kelmesen, keterikme,
Çyregim vek qьjnala“.

„Ajтсь, çanьm afendi,
Çan avrutuv eline,
Çarar çeriң varese,
Biz çeterbiz көlyne“.

„Beriv-alıv zatlada
Seni razь eterbiz,
Хақынь tolu beriv,
Kölyne vek çeterbiz“.

„Kölyne ne zat kelse da,
Ajt varьsyn qaldьrmaј,
Biz da qoјarьq tylvuz
Kucunu bir saldьrmaј“.

Mьndan sora Tavçan da
Sözyn voşav qарадь,
„Afendini kölyne
Ne kelir“ dev turадь.

VIII.

Ava tonu ysynde,
Oqa vellik belinde,
Хаçi vörky vaşьnda,
„Ber-ver“ volub kölynde.

Andan sora mьсьmaј
Sözge kiriv tevredi,
„Ajhaј da qьзьqьzoqa
Bek çararьqma“—dedi.

„Seni ajtxan sözynden
Mariamqa көz volqандь.
Kөz tijgen aman zatдь,
Kөvny çerge salqандь“.

„Adamqa oqaj esen,
Ol malqa da tijedi.
Aңa qaraj vilmejın
Kөvle qara kijedi“.

„Kөvdy mende duala
Ol avruvqa çararьq,
Bir da adam tavьlmaz
Aңa meni ozarьq“.

„Kerek bolsa eterme
Darmanla vek çaraqan.
Bir da kişi qalмаdь,
Sav volmaj men çaraqan“.

„Ertiden—inir tajmajьn
Ujgyzge çyryrme,
Kereklisi saqlь bir
Dua çazьv көryrme“.

„Ань vla da volmasa,
Men darmanla eterme.
Noxta vauvum tavьlsa,
Xar minutdan çeterme.“

„Noxta vavsuz duadan
Bir da sevev volmajdь,
Ань хаqь tavьlsa,
Çaramaj da qalmajdь“.

„Noxta vavsuz qalamьm
Bir xarif da tartmajdь.
Хаqь tolu tavьlsa,
Çьrt yjde da çatmajdь“.

„Bu saqatdan oquna
Mezgitime varajьm,
Neden avruqanьna
Kitav asьv qarajьm“.

„Ol saqatdan bilirme
Ne zat volub çatxanьn,
Sora etiv vaşlarma
Ol kitabьn ajtxanьn“.

„Saça da kes voloqandь,
Tevre endi ьzьna.
Ertdeп bla çeterme,
Qajqьsьz vol qьzьna“.

IX.

Mьndan sora vi qatьn
Qajtьv vardь yjune,
Afendini ajtxanьn
Çomaqladь erine.

„Allax ajtsa, afendi
Mariamça çararьqdь,
Noxta vavsiqun tavsa,
Erikmej qararьqdь“.

„Noxta vausuz duala
Çaramajdь degendi,
Şözьme razь volub,
Çarьq çuav vergendi“.

„Ne ajtsa da ajtxanьn
Razь volub veriviz.
Mariamьnь bir sav etse,
Çapьvьzsa көгьvьz“.

„Andan sora kesiviz
Qьjьnььqdan qutulub,
Paxatlanьv çatarьvьz,
Qьjьnьvьz unutulub“.

„Ertiden bla kesi da
Tan atmaj çeterikdi,
Mariamoça çarar kivik
Bir zatla eterikdi„.

„Kelgen kynunden başlav,
Haqın veriv tevgerbiz,
„Bizden haqın tavıylı,
Erinmej çyru“ derbiz“.

Munu ajtxan sözleri
Erin da quandırdı,
Mariamнь sav eter dev
Alaıça inandırdı.

Ol sevevden eri da
Razıyqın bildirdi,
Ne ajtsa da tilegin
Qavı eterbiz dedi.

X.

Bu sözleden Mariam
Anasyna qaradı:
„Anam, nedi ajtxanьı“
Dev xaraın soradı.

Anasь da qızьнь
Tuz qatyna cökgened,
Erineca aña da
İşni acьq etgened.

Ol sözlege Mariam
Bir da esin çivermej,
„Boş qızılmaqыз“ dedi,
Çarar kivik koralmaj.

„Maņa kəz volqandь“ deв
Ань усун қыналма,
Алај ајтхан болса да,
Сьрт сөзыне inanma“.

„Işni kəre turqanlaj,
„Kəzdy“ derge volmaz,
Suvuq bergen auruvoqa
Afendile çaramaz“.

„Ala seni aldajla,
Aldannьqьңa vazьv,
Boş sөzleni qaçьtxa
Merekev bla çazьv“.

„Aңa bir da ьşanmaj,
Başxa madar etejik,
Terk oқuna aşьqьv
Doktorlaqqa çetejik“.

„Ala qarav kərsele,
Çarar darman verirle,
Xaq da veriv tilesen,
Artьq da ariv kəryrle“.

„Avruv neden сьqqanьп
Qarav, tintiv bilirle,
Ala bir da aзыmsьz
Çarar darman verirle“.

„Bygyn xazьrlansaқьz—
Tambla keter edik,
Uckulanda doktorqa
Bir kynçe çeter edik“.

cap. 29
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АДЫЛТЫҚ ҚИТАПХАНАСЫ
АЛМАТЫ

„Anda kerti çaraqan
Darmanla tavar egiz.
Bu çol kørsegiz, ikinci
Kesigiz savar egiz“.

Анасьнь çyregi
Мьңа ullu қьjnaльв,
Çуав верив теvredi,
Аfendige inaньв.

XI.

„Ov, men çarль, Mariam
Eşigimi çavasa,
„Allahнь“ camlandьгьв,
Çav tavasь volasa“.

„Xar ne tyrly avruvnu
Afendile vaqalla,
Bojnuna tyrly—tyrly
Kөv duala taqalla“.

„Мьңа dua çaramaz
Dev işekli volqanna
„Allah“ kesi camlanьг
Allaj aqьl aloqanna“.

„Alaj ajtsaң, duala
Saңa qavь volmazla,
Tyz inaньв tursaң'a,
Sav etmej da dojmazla“.

„Ань vla volmasaң,
Dua çazьв icirir,
Ol kitavьн acsa va,
Ne volqanьн bildirir“.

„Kökden tyşgen kitabla
Çoqdu aña sözyvuz.
Afendini aıtханьп
Köredi da közyvuz“.

„Afendige inanmaj
Sen gjaurmu volqansa,
Bu vilimsizlikge sen
Qalaj vla qaloqansa“.

„Eki— uc kynlyk çol çyryv
Doktor izlej varьqа,
Mana ne kyn kelgendi
Ol qajqьqа qalyьqа“.

„Бытыр кesiң көrdyң да
Bajdimatнь volqаньп,
„Doktorqа varama“ dev
Çolda ölyv qaloqаньп“.

„Allax aña samlanьв
Çetginci ölyrgenin,
„Sav volub keleme“ dev
Ölym асьв көrgenin“.

„Maxamet da аньса
Alaj volub kelgenin.
Çolda arvasь avub
Ne kynlege çetgenin“.

„Alань көre turub
Men da alaj eterge,
Barmьдь çараqan çeri
Doktorqа keterge“

„Kertidi, mьnda bolsа,
Eltiv da koryr edik,
Ne ajtxaпьп eşiviv,
Çaragьп bilir edik“.

„Seni Uckulanna eltiv,
Andan ese ölejim,
Ol kып сьoqьв çaпьп da
Çaxanimde kyjejim“.

Andan sora Mariam
Çuavsьz volub çatdь.
Avruvни kыcynden
Aman vla taң atdь.

Kыny em da kecesi
Bir vek uzun volaed.
Kece bolsа „taң atar“
Dev ne az da ajtmaed.

XII.

Kып da öрге tajaпьв,
Ertiden azьq voloqaned.
Sьrtда, qolda mallaqа
Xar kim aşьп saloqaned.

Xar bir tyrly çanvar
Kыпде сьoqьв qarajed,
Qьşxь kыпny çьlvun
Çivermejin alaed.

Kөгyrcynle salamqа
Qонив vурtyk izlejed,
Qьşxь kыпcyk vatxьпсь
Bir kerilejik dejed.

Bu kəzyvde Mariam da
Bytyn aman volqaned.
„Batmajmьdь kynum“ dev,
Dьgalasxa qalqaned.

Aпась va ашьоьв,
Afendini saqlajed,
Xar minut sajьn ань
„Kelmejmid“ dev çoqlajed.

Alaj vla avruvu
Bek qьzyvqa varqaned,
Xar minut sajьn vaşxa
Tyrlы vola turaed.

Ajtxaпьтса afendi
Kelmej kecge qalqaned,
Saqlaj—saqlaj kecigiv
Kyn orta da volqaned.

Вьјаоь Tавçан turdu
„Entda bir varajьm“ dev,
„Nek kelmej qalqanьn“
„Kesine sorajьm“ dev.

Ol saqatdan atlanьv
Afendige ketgened,
Bir qavdal, eki tumen
„Boş varmajьm“ dev eltgened.

Varqanlaj oquna ol
Keltirgenin kərgened,
Naqьrda sьltav vla
Вьlaj çuav vergened.

XIII.

„Kerti maña kelgen esen,
Muratъъ асајъм,
Çyregime tyjylgen
Tyjymcekni сасајъм“.

„Noxta vavciq yjume
Kirmej sizge vагъrqa
brъs etiv turanma
Haqsъz qalam аьrqa“.

„Alqъn haqъ tavъlmaj
Sъrtда dua qalmajdъ.
Ol аlajsъz çazъlsa,
Bir da qavъ volmajdъ“.

„Ol sevedden duavъz
Qavъ volmaj qalъr—dev
Baralmajъn тураem,
„Tavçan kelleik volur—dev“.

„Endi sen da kelgense,
Men da çerlejim атьъ.
Hajda var da yjune
Keltir meni haqъъ“.

„Kitav аjtxanca etsek,
Allax da kyc sallъqdъ.
Ol zamanda duala
Qavъ volur qallъqdъ“.

„Bu saqatда keltirgen
Zatlarъъ vileme,
Ань kesic voşuna
Keltirgenne көreme“.

XIV.

Ol saqatdan tımsımaı
Tavçan uıyne ketgened,
Afendini ajtxanın
Erine acıq etgened.

Tavçan qatış eri da
Ullu saqış aldıla,
„Qalaj etejik viz“ dev
Seirlikge qaldıla.

„Qalaj vla viz anı
Kölyne çeterikviz,
Alıq vurun haqına
Ne zatla elterikviz“

Dev көв sözle söleşiv,
Muratların acdıla.
Ujde volqan zatların
Arı—veri cacdıla.

„Bir tıynışlı zatın“ dev
Kөв kyreşiv izlelle,
Em artda izlej keliv
„Ma endi tavdıq“ delle.

Mirzevcykge satarqa
Saqlav turqan çavların
Eltirge tavkel volub,
Uzatdıla qolların.

Alaj vla çavların
Tavçan alıv ketgened,
Cava—çorta ol saqat
Afendige eltgened.

Munu kəryv afendi,
Ernin—burnun ьşartdъ.
Erlej çavnu qotarъv,
Sautun da voşatdъ.

Tyrly—tyrly sөzleni
Kukalanъv ajtaed.
„Ne qadar keltirsegiz,
Ol qadar igid“ dejed.

„Ma endi, çanъm Tavçan,
Duavъz qavъl volur,
Өlyr volçalъ çetmej
Tura ese, sav volur“.

„Xar duaqa bu zatdan
Kөv voluşluq keledi,
Noxta vavsuz duala
Çaramaj көble өledi“.

„Ma endi va varajъm
Kesim anъ vaqarqa,
Çaraqan dualanъ
„Icirirge, taqarqa.“

„Allaj duala vardъ
Өlgenni sav eterca,
Bojnuna vir çetgenlej
Raxatlanъv keterca“.

„Dua suvnu icse va,
Quş volub ucar kivik,
Usynden vasxan avruvu
Ol saqat qacar kivik“.

„Alaj igi vollarıdu
Endi vizni işibiz,
Bılay qıanbıv tursa,
Kölyvıvız çyregibiz“.

„Xar kellik zamanbında
Bılay kibik tursaıa,
Igi da sav voladı
İşni tabın tabısaıa“.

„Bir bir avruvıa çenil
Sav volmaj sozulalla.
Xaman dua çazsama,
Raxatlanbıv qallala“.

„Kim bilsin Mariamnı da
Avruvu alaj bolsa,
Bir işeksiz sav volur
Noxta vav kele tursa“

Dev afendi ol saıat
Çolıa sıııvıv tevredi,
Kecge qalmaj Mariamnıa
Dua verejim dedi.

XV.

Alaj bla afendi
Qojculaıa kirgened,
Çatbıv turıan çerinde
Mariamnı kergened.

Ol saıatdan oıuna,
Söıv anı qatına,
Söz sölşe tevredi
„Bilgic“ atav atına.

Kitav alev qoluna
Otçaqada cökgened,
Ol tojmanvu avzundan
Byllaj sözle tökgened.

„Allah“—„allah“ Mariamqa
Ne ullu köz volqandь,
Сьвьq kivik sanlarь
Tuz qьgьlv qalqandь“.

„Azymсыз qaramasaq,
Bek qьjьndь avruvu,
Хaman dua sazmasaq,
Keterikdi qarьvu“.

„Ertiden inir toxtavsuz
Ujygyzge çyryrme,
Dua suvla icire
Хar kyn хальn көryrme“.

„Bu saqatda vojnuna
Kөv duala taqajьm,
Qorquvludu avruvu
Bek qadalьv vaqajьm“.

„Ne azсыq da тьсьтаj
Eki qocxar sojuquz,
Mylkygyzny Mariamqa
Qьzqanmajьn çojuquz“.

„Biri aq, biri qara
Allaj qocxarla alev,
Sora çenil kelirsiz
Meni ьzьmdan salьv“.

„Alaň qañ bla
Men dua çazarqma,
Kereklim tabılsa, sav
Eterge vazarqma“.

„Ma kitavň ajtxañ
Endi añ etigiz,
Mında kesmej keslerin
Ağ vizge eltigiz“.

„Kesin da çaraşdırb,
Ariv kirsiz sojarsız,
Noxta vavnu ornuna
Etin vizde qojarsız“.

„Ekisini qañndan
Eki zatxa alırsız,
Ma ol zatň kucynden
Siz qañv qalırsız“.

„Endi men da ketejim,
Siz da çenil kelirsiz,
Noxta vavqa daqıda
Bir zatcqla verirsiz“.

Dev aşav, iciv sora
Dua suvla tartırdı,
Qarnaşlarň ol elge
Qojla izlej savdırdı.

XVI.

Qarnaşlar ol saqat
Çajldıla ol elge,
Eki qocxar alırdı
Çetgenelle çer—çerge.

Ajlana keliv sora
Ekisin da tavdıla,
Ol saqatdan oquna
Bzlarǵna savdıla.

Vaqlarǵn çer—çerden
Çyǵdyǵv verdile,
Qosxarlanь da alyv
Ujlerine keldile.

Ol saqatdan Mariamnь
Kuvugyn da aldıla,
Andan kijimle alyv,
Bir cetenne saldıla.

Ань vla virgelej
Өgyzlerin çekdile,
Qosxarlanь da salıv
Afendige ketdile.

Kijimle. em qosxarla
Afendige vardıla.
Ujleri vla savlaj
Bu zatxa quandıla.

Ol saqatdan afendi
Tylky kiviк syjyndy,
Çatıv turqan çerinden
Erlej turıv kijindi.

Ol saqatdan oquna
Qosxarlanь kesdirtdi,
Icin vaşyn da erlaj
Çaraşdyǵv etdirtdi.

Keltirgen kijimlerin
Køryv ullu quandь.
„Aşav сьqдь maңa“ dev
Aңa tolu inandь.

Qocxarlapь qanьndan
Erlej çazьv duala,
Mariamqa eltgened,
Noxta vavqa quana.

Kelse—kelsin Mariam
Qьjьn volub turaed,
Auruvunu kucynden
Cacьn—vaşьn tьrnajed.

Auruvuna artьq avruv
Afendiden çetgened.
Qurum suvla icire
Bytyn xalek etgened.

XVII.

Afendini көrgenlej,
Tavçan øre turqaned.
Çasдьq salьv tyvune,
Tavçanqa olturtxaned.

Aş da salьv allьna
Ajamajьn сьjladь.
„Afendi! Mariamda vek
Qьjьndь“—dev çьladь.

Çьlavun da toxtatьv,
Afendige ajlandь.
Ol saqat „vir voluş“ dev
Bylaj ajtьv çalьndь:

„Hajda, marça afendi,
Mariam qıjın volqandı.
Dua suvla icgenli
Bılay volub qalqandı“.

„Entda vaşxa bir madar
Etmejesen öledi,
Muratna çetmejın
Ölym asıv köredi“.

„Senden madar volmasa,
Bir madar eterikviz.
Mriamın da aıv
Doktorqa keterikviz“.

„Kesi da doktoralanı
Termiliv vek izlejdi,
„Doktorlaqa eltsegiz
Sav da vollarıma dejdi“.

„Men'a saña ışanıv,
Aña ıruşub qojqanma.
Senden sevev volur—dev,
Bu aqılın alqanma“.

„Uşkulandı varıqqa
Bir az qıjın volsada,
Varqan eter edik
Bşandırtaj qojısaña“.

„Saña ışanıv Mariam
Ölse azımlıv vollarıma.
Kesim etgenca köyub,
Aman kınıce qallıqma“.

„Doktorğa eltmedim“—dey
Bek aзым eterikme,
Allaj bir tilegeninde
„Nek eltmedim“ derikme“.

„Асық етiв ајтсаңа,
Çарағьд есең тына,
Çарамасаң сөзувүз
Çоқду ајтырға саңа“.

XVIII.

Ol saqatdan afendi
Mariamнь көrgened,
Мьсьмајьп Тавçанна
Бу çуавнь берgened.

„Alaj degen ne sөzdy,
Aңa doktor çararmь,
Menden vaşxa bir kişi
Sav eterge vazarmь“.

„Тамблаға entda men
Beri sizge kelirme,
Mariamға çарағьд
Көв duala verirme“.

Doktorға varsa va,
Qьзьqьz хalek vollarqudu.
Alaj etsegiz sizge,
Allax da camlannьqдь“.

„Doktorla ömyrynde
Kөz tijgenne çaramajla.
Ala bergen darmanla,
Dua suvca volalmajla“.

„Sizni kivik bir yjge
Ајьвдъ алaj ајьгѣ,
„Doktorѣ varama“—dev
Allaj aqьl аьгѣ“.

„Allaxdan ese siz
Doktornu сьјьь kѣryv,
Alaj eterge volmaz,
Gjaur çyrekli volub“.

Gjaurlanь qoluna
Qьзьqьznь ашьгьв
Allaxнь dualarь
Alaj vla çaşьгьв“.

„Bygynden sora bu sѣz
Avzuquzdan сьqmasьn,
Allax sizge camlanьв,
Işigizni çьqmasьn“.

„Ol aqьl alsaqьz,
Sizge ѳre turmazma.
Varьң ѳlyv qalsa da,
Çanazьѣ vartmazma“.

Alaj ајьв afendi
Dua çazьв bergened,
Bu sѣzleden anasь
Sav volurca kѣrgened.

Ol saqatda alanь,
Suvѣ eziv uzatdь.
Mariam syjmese da
Varьn iciv qoratdь.

İcmejin qojarqı va
Çoq edi sırt amaly.
Kertisi da alajed,
Dunjanı ol zamanı.

Andan sora afendi
Ujlerine qajtxaned,
Ol ketgenlej Mariam da
Turub vılay ajtxaned:

XIX.

„Anam çanım, sen meni
Afendige sojdurasa,
Qurum suvla iciriv
Öltyrtuv qojdurasa“.

„Ol icirgen duala
Artıq avrur qoşalla,
San sanım kemiriv
Xalek etiv voşalla“.

„Alanı alıv icgenlej
Artıq avrur tevrejme.
Tamaqımdan ennenlej
Öltyremidi dejme“.

„Aña bergen zatlanı
Boşunaqa çojasız,
Bir çuqıta çaramaj,
Suvqa atıv qojasız“.

„Merekevni icgenlej
Sav volurqa volurmu?
Anı usın sırt kişi
Öltyrynden qalırımı?“

„Ne da xajvannъ qanъ
Darman volub çararmъ?
Doktorladan afendi
Igi volub qararmъ?“

„Oqaj, anam, aldajdъ,
Ol maña qarajalmaz.
Avruvlanъ vaqarqa
Doktorca çarajalmaz“.

„Noxta vavqa—dev ala
Xaq aьrqa etelle,
Ol sevedden sorqanña
Çararvъz—dev ketelle“.

„Kөрmejmise, aj aram,
Nenca zatnъ bergensiz
Xar atlamъ sajn siz
Xaqnъ veriv kelgensiz“.

„Afendige çal bla
Өltyrtdyryv varasъz,
Doktorladan da ala
Igidi—dev turasъz“.

„Andan ese kesigiz
Meni xaqсъz sojuguz,
Alaj tylese sora
Afendini qojuquz“.

Alaj ajtъv Mariam
Anasъna taraldъ.
Anasъ va bu sөzny
Uşatmajnъ qaraldъ.

„Ej! qъzym, çaпыдың“—dev
Qajqъль volaed.
Eki kôzy da anь
Çыlamuqdan tolaed.

Ol seveden bu qatьn
Sözge kiriv tevredi.
Mariamqa samlanьv,
Bylaj çuavla verdi:

XX.

„Mariam çaпыm—kôzcygym,
Başьn qъsьv ajtasa,
Alaj tyl ese sen
Diniñi unutasa“.

„Kökden tyşgen kitabla
Auruvuңu bilelle,
Ol kitabla „allah“ dan
Anь usyn kelelle“.

„Bylaj ajtьv afendi,
Esivizge salqandь.
Kesi da ol kitablaqa
Ie volub qalqandь“.

„Ol kitablanь „allah“
Kesi kökden ijgendi,
Dini volmaqan adam
Sьrt anь syjmejdі“.

„Allah kökden çivergen
Dua saңa çaramaj,
Saңa kim qaragьqдь,
Afendimiz qaramaj“.

„Allah“ etgenne men da
Разьма—dev turmasañ,
Bu ters aqylarънь
Tyz çollaqa vurmasañ“.

„Duaqa işek bolsañ,
Dua saña çaramaz.
Allaj adamqa tav
Allah da tyz çaramaz“.

„Dev afendimiz alaj
Ajtханън vilmejmise,
Kesinden qalqanlanъ
Ne az da көrmejmise“.

„Kesin көre turqanlaj,
Afendige sөleşdim.
Terk oquna doktorqa
Eltiv varajъm dedim“.

„Kөrdyn afendi maña
Nellal çuav vergenin,
„Sizge çanazъ qylmam“
Dev—erşi көrgenin“.

„Ol alaj ete tursa,
Biz'a sөz ajtalmavъz,
Allahнъ kelecisin
Сьрт мьдах etalmavъz“.

„Ol seni sav etmezlik
Bolsa va vazmaz edi,
Anca sajъn duala
Toxtavsuz çazmaz edi“.

Alaj bla anasъ
Mariamнь sөzүne,
Сүjre çuav veriv,
Qarajedi көzүne.

Mariam тьндан уjalъв
Em da qorquv qaloqaned,
Auruvu da ol kece
Bytyn qьjьn voloqaned.

Ol keseni uzunu
Çы saqlъ bir көrүпүv,
Auruvqa vatxan vaşъ
Çyz—miң zatxa vөlyпүv,

Dunja çaşavnu izlev,
Өleme—dev qorqaed.
Kөzlerinden aqqan suv
Kөleginden sarqaed.

XXI.

Ertiden bla ertderek
Afendi da kelgened,
„Qalajdъ avruun“—dev
Dua çazъv bergened.

„Bygece çassьqa deri
Kitav aca qaloqanma,
Çaraqan dua izlej
Kesim da qьjnaoqanma“.

„Kitavнь qaza keliv,
Muratъть tavxanma.
Ol saqat dua çazъv
Bygyn sizge savxanma“.

„Bu duanь sen icsen
Doktorlaqа varmazsa,
Anь kыcy vla sen
Sav volmajьn qalmazsa.

„Noxta vavu da anь,
Qalqanladan vaqadь.
Icgenleni avruvu
Bir da qalmaj aqadь“.

„Ol seveden bir inek
Noxta vavqа verirsiz,
Allahnь ajtxan sөzyn
Qavьl etiv көyrsyz“.

Bu sөzleni yjleri
Qavьl etiv aldьla.
Sajlav inek berirge
Barь razь boldula.

Ol saqatdan afendi
Ma iş cьqdь degened,
Inegine quanьv
Dua suvdan bergened.

„Entda işci, Mariam“ —dev
Qьzьv—qьzьv teçejed.
Өlyrge seved vollar
Qurum suvla vereed.

Anь icgenlej Mariam
Başxa volub qalqaned,
Biz alqaraq ajtxanca,
Butyn qьjьn volqaned.

Afendi va „inegin“
Qojmaj syryv ketgened,
Vylaj vyla avruvun
Artьq qьjьn etgenin.

Vylaj vla Mariam
Xar qarьvun voşadь,
Qььc kивik sanlarь
Tyz syekge uşadь.

Xar kyn sajьn afendi
Keliv, ketiv turaed,
Xar kelgen sajьn da
Noxta vavnu uraed.

Anca sajьn toxtavsuz
Dua suvla çutdurub,
Xьjьn-xalmeş „darmanla“
Ariv ajtьv tutdurub.

Bir kynleni kynunde
Maçal volub tevrese,
Sora avruv tevreged,
Vьjaqь suvdan verse.

Ol xalili afendi
Tolu ajьn aşьrdь,
Dualanь fajdasь
Kimgе volqanьn çaşьrdь.

Qojculanь mallarьn
Çuqun qojmaj voşadь,
Ariv ajtьv em alдав
Volqanlarьn aşadь.

Kim da eslev qalırca
Mariamnı işi bitdi.
Savluq kucun tausun
Ölyr zamanı çetdi,

XXII.

Ertiden saqat altı da
Janvar ajnı onunda,
Qanı toxtav başladı
Xar bir tyrlı sanında.

Anı bla birgelej
Suvuj-suvuj tevredi,
„Men keteme, endi siz
Raxat çasaqız“ dedi.

„Köv termiliv men sizge
Dunjalyqdan keteme,
Bygun volub çaşavım
Keter qajı eteme.

Nenca tyrlı söleşsem
Sözümü almadıqız,
Kesigiz ajtxan sözden
Ne az da qalmadıqız.

Doktorlaqa çibermej
Duaqa ışandıqız,
Afendige aldanıv
Ma menden voşadıqız.

Endi avruqan volsa
Menden ojum aldıqız,
Afendige aldatmaj
Doktorlaqa vağdıqız,

Afendi vla doktornu
Xalilerin kɵryrsyz,
Qajsъ igi volqanъn
Ol zamanda eilirsiz.

Meni da esigizge
Ol zamanda alъrsъz,
Aзъmlъ boldud Mariamqa
Dev vıřuvqa qalъrsъz“.

Bu sɵzleden anasъ
Afendige ketgened,
„Sandъraq etedi“ dev
Alaj umut etgened.

Bu xapardan afendi
Əre qovdu kelirge.
„Dua ๘azsam ha๘ъmlъ
Sa๘ voluquz berirge“.

„Tynene ๘azqan duam
Haqsъz volub qalqandъ,
Bir işeksiz avruvu
Andan qъjъn volqandъ

Kɵlym vla men sizge
Aqъlmlъ vırqanma,
Nohta vavnu хajъrъn
Acъq ete turqanma.

Bu sa๘atdan entda men
Sizge vaгъv kɵrejim,
Mariamqa ๘araqan
Dua suvla verejim.

„Въжақънлај хақътъ
Хурçунума салъсыз,
ОІ Mariamға çарағын
Esigizge алырсыз.

Kesim usyn ne az da
Bir kapek almaz edim,
Ansyz duva çarasa,
Bir söz da salmaz edim.

XXIII.

Munu eşitiv Tavçan
Afendiden yjaldь,
Bir duağa çuq vermej
Qojqanьna qьjnaldь.

Afendi dua хақсыз
Çuq etmezин vileed,
Qьв—qьзыl qьzarьв,
Kec meni dev tileed:

„Ағы-berі vola viz
Eslemejin qojqanьвз,
Çaңьз bir kere usyn
Betivizni çojqanьвз“.

„Endi keliv bir көрсен,
Murдьңь eterviz,
Bir işeksiz seni viz
Kölyne da çeterviz“

„Kesin keliv volutum
Kөзың vla көрсенә,
Çaraşdьгьв duañ
Qolun vla versenә“.

„Biz vergen dualanь
Bir da syjmej aladь,
Tav bir-birlede va
Icmejin da qojadь.“

„Sandьraqqa kiriv ol
Basь qьsьv sөleşed,
Ne ajtxanьn vilalmaj
Meni vla kyreşed.“

„Xazna qalmaj tili da
Tutulurqa çetgendi,
Çaңьz qьзьm Mariam
Bygyn mьdax etgendi“.

„Doktorqa eltmedin“ dev
Bek gyryşxa voladь,
Ol көzyme qarasa,
Kөzym qandan toladь.

Tөşeginde termiliv
Tөrt çaңьna qarajdь,

XXIV.

Mьndan sora afendi
Mariamqa ketgened,
Bir talaj bir qaқыtxa
Dua çazьv eltgened.

Ol saqat alanь
Ezdi suvqa varьсьn,
Eki tavaqqa vөlyv
Icirirge çartьсьn

Alaj bolsa da anь
Xaľь aman voloqaned,
Biz arlaqda ajtxanca
Olur kynne qaloqaned.

Adamnь da tanьmaj
Tili da tutuloqaned,
Közcykleri çumulub
Duadan qutulqaned.

Alaj vla çan soluvda
Bek termiliv turaed,
Bir çuqun da tanьmaj
Alaj xalda volaed.

Bu xaľьnda afendi
Tyz qatьnda turaed,
Dua suvdan avzuna
Qaşьq vla qujaed.

Oı zamanda Mariam
Qaşьn—vaşьn tyjeed.
„Çanьm savlaj sojma“—dev
Bşara etiv tileed

Munu dьgalasьna
Afendi qaramajed,
Nellaj bir kyreşse da
Ne az da unamajed.

Mariam avzun qьssa,
Oı da tartьv acaed,
Usyne vaşьnçanlanь
„Ketigiz“ dev cacaedi.

Alaj bla sav saqat
Aşyryldy aradan,
Otdanca tytyn sьqьv
Çyrekdegi çaradan.

Tamam oңsuz volub ol
Avzun da voşladь,
Afendi da: „Ma endi“ dev
Xaman qujub vaşladь.

Qujqan suvu avzundan
Tigelemej tevredi,
Ol zamanda afendi:
„Endi qojajьq“ dedi.

XXY.

Gokga xonsьq quv volub
Tamyryndan avqanca,
Mariam da alaj boldu
Xansьq avub qalqanca.

Sьvьq kivik sanlagь
Qajiş kivik sozuldu,
Çajaqlagь qьsьlv,
Xar tyrsyny vuzuldu.

Mьndan sora anasь
Sanьn sьrtьv çьlajed
„Çaңыз qьzym öldy“ dev
Etin-betin tьrnaj ed.

„Doktorqa nek eltmedim“
Dev sarьnça salaed,
„Qьzьta aзыmьta“ dev
Toxtamajьn çьlajed.

„Ol qadar tilegin
Etiv razь etmedim,
Bir arva da çegiv men
Uckulanğa eltmedim.

Aзымсыз volur kivik
Qьзым bir da volmadь.
Qan çavsun vu qьralqa
Bizge doktor salmadь.

Arva da qurajalmaj
Baralmajьn qalqanma,
Ov-men çarь, qьзымь
Qara çerge salqanma.

Afendige aldatьв
Qalaj aman etgenme,
Ov-men çarь, Mariam
Ajtхан sözge çetgenme“.

Dev qan dьgalas etiv,
Soquranьв çьlajed,
Toxtamajьn ɵlykny
Cасын - ваşьн sьlajed.

Qьsxa-qьsxa kɵly da
Minut saşьn keteed,
Atasьda vek kemsiz
Munu kivik eteed.

Qarnaşlarь çьjььв
Tyz qatьna cɵkdyle,
„Çaпьз egeciviz“ dev
Qan çьlaпьuq tɵkdyle.

Tijre xonşu varşьь,
Qajqь sөzge keldile.
„Çulduz kivik Mariamqa
Ne volqandь“ dedile.

Orunduqdan ölygyn
Uj tyvune saldьla,
Savlaj el ma bu işge
Birca mьдах boldula.

XXVI.

Andan turub afendi
Avaz vere vaşladь,
Ujalmaьь avzundan
Byllaj sөzle taşladь:

„Allax kesi bergenni
Bygyn kesi aladь,
Ань усун adamнь,
Kөly qalaj qaladь.“

„Mellion çьl mьndan alqa
Dunja çaratьlqandь,
Kimni qalaj volluqu
Ol kyn acьq volqandь“.

„Allaxнь bir ajtxaнь
Eki volub volmajdь,
Uvaxdьь çetgen adam
Ma ol kynden qalmajdь“.

Siz mьңa çьlasaьqьz,
Allax da camlannьqдь,
Qьzьqьz da çandetden
Ulyş almaj qallьqдь“.

„Uvaxdıbь çetmese,
Meni duam çarar edi,
Anca etgen zatyıma
Allax da vir qarar edi.

Alañ vilmej vıljada
Boş sözleni ajtasbьz,
„Azbьmь volqanbьz“ dev
Ne zatlaqa qajtasbьz.

Kimlege doktor qarav
Ölyr „çanьn“ qaldırdь,
Ne da ölgenne qarav,
Aña „çanьmь“ saldırdь.

Allaj sözle bla mьnda
Söleşirge volmajdь,
Ol tuqum söz ajtxan da
„Axьratda onmajdь:“

„Qьzьm alaj ajtdь“ dev
Bygyn azьm etese,
Doktor sav etered“ dev
Alajmь begitese?

Ej! Tavçan egeşçigim,
Qalaj vek çanьlasa,
„Ol meni syjmeed“ dev
Alajmь aңylajsı

Oqaj, aңь vaşь qьsbьv
Ne ajtxanьn vilmejed,
Ol avruvdan veziv
Bulçuturmegiz dejed“.

„Ань esgeriv turmaj
Boş sөleşirge volmaz,
Allax bergen „açaldan“
Kişi qacьb qutulmaz.

Qutulurqa ne az da
Çoqdu dunjada madar,
Аlajdь da allaxdan
Ана etilgen qadar.

Endi sizni vorcuquz
Ань çerine tyzetmekdi.
Хақ vorc qalmazca
Duacьb razь etmekdi.

О затbь usynde siz
Ig tiri volqansьz,
Çaьz eki çolcuqda
Çuı vermejin qojqansьz.

Алань birisin men
Аlqьn sizge ajtxanem,
Андан sora daqьda
Bir duacьq tartxanem.

О duadan da bir zat
Аmaj qalbь ketgenme.
Arda berlik volursuz
Deь alaj umut etgenme.

Eşda „allax“ ajtsa siz
Razь etmej qojmazsьz,
Bir kesek zt ycyn
Betigizni çojnazsьz“.

„Bermejin qojarqa va
Ne az da çaramajdъ,
Allaj zatla telenmej
Ахъратда да qalmajdъ.

Endi siz mariamnъ
Çol qajqъsъn kerygыз,
Ана тьjnшль затнъ
Qъzoqancъq etmej berigиз.

Alqъ vurun çazыlqan
Dua хаqъn berirsiz,
Ашъn, схатъn sora
Çььşdьгьв keryrsыз.

Unutmaqъz etdirge
Movlutun, kemik duasъn,
Tajmaj etiv turuqız
Vajгьm kece çajmasъn.

Ана ajтыlqan har затнъ
Men ajtxanca cacarsъz,
Çandetleni eşigin
Qъzьqъzqa acarsъz.

Alaj vla kesi da
„Çandet“ lede çajqalьr,
Өmyrlykge derici
Ань icinde qalьr

Өlsegiz'a Mariamdan
Şafaqatla allьqsъz,
Çandetleni icinde
Ojnaj-kyle qallьqsъz“

„Bygyn qyjnalsaqyz da,
Tam vla qanarysyz,
Meni tyz ajtxanyma
Ol kynde inarysyz“.

XXVII.

Alajdaqь ellile
Tьnylalla çaraşьv,
Seir volub qaldьla
Bir birine qaraşьv.

„Qasavсыoа mal qajоь
Ecgige da çan qajоь“
Degen kivik eteed
Ol afendi—vьjaqь.

Kөv zatlanь qajnatьv
Tajnavcu çyreginde,
Ma vu zatla varedi
Afendini көlynde:

„Endi Nariam өlgendi
Aloьn kivik көrmezle,
Vu saqatdan ozsala,
Bir kapek da vermezle“.

„Bu qajоьь saqatda
Nelerin da alajьm,
Zaman ketiv qaloььсь
Volqanlarьn talajьm“.

—Dev ma ol murat edi
Anь xar ne etgeni,
„Çandetge“ „çaxanımge“
Barььna çetgeni.

Alajdaqъ adamla
Xajran volub qaldыla,
Çer-çerde quş-muş volub
Munu sözge aldыla.

Xar kim kəlyne kelgen
Birer sözny sermelle,
Afendini qulluqu
Acxa usyndy delle.

Bir qaum da ajtaed
Ol sözny тьъншь көрмеј,
Ань ajtxan qaumqa
Sөleşirge söz vermeј:

„Allax апа ajtxannъ
Ol da vizge ajtadъ.
Çапылапъ volsava
„Това“ etiv qajtadъ“.

Kimleri da „oqaj“ dev
Afendini sökdyle.
Kөv zamannъ sөleşiv
Boluşlusun төkdyle

Bu ölykny usyne
Tijre хоншу çetdile,
Qojculaqa voluşub
Onovlarъn etdile.

Afendini sözyn da
Bek „çaraşъv“ көrdyle
Alqъn dua хаqqа dev
Eki tyмен verdile.

XXVIII.

Məndən sora mьсьmaj
Asьrар qajqь alдыла,
Çuvuv em da kevinlev
Şal-aqасха салдыла.

Xalq da aslam çьjыьв,
Qавьrlaqa eltdile,
Aş—sxat onovuni
Qajqьсьна çetdile.

Ol saqatdan afendi
Çandьrəaned көzlerin,
Aslam sxat salьrəa
Bardьraed sөzlerin.

Sxat qalaj salьnsa,
Alaj „xaqьn“ alaed,
Kөv sxat salьnsa va,
Bytyn çarьq volaed.

Bir belgili ylyşny
Encilikge tьjaed,
„Bu meni xaqьmdь“ dev
Xurçynuna çьjaed.

Ol sevedden alajda
Avaz veriv kyreşiv,
Elli veş somnu aldь,
Sxatьndan yleşiv.

Ань вla volalmaj
Əly çavuv izledi,
„Ma ol da menikidi
Berigiz ань“ dedi.

XXIX.

Olturuşub varıyb
Kəv sözlege çetdile,
Sələşe keliv bla
Nenca „onov“ etdile.

Ol saqatdan afendi
Mariamny saqılyb,
Söz sələşiv başladı,
Bojav kiviik çaqılyb.

Bir çuq alyb kesine
Entda bir zat qoşarqa,
Byjaqınlaj vu yjny
Qalqancıqın aşarqa.

Andan mından keltiriv
Ol avazla veredi,
„Hajda tıdılaqız“ dev
Byaj ajıtyb tevredi:

„Mariamny qavıryna
Ziaratxa çyryrge,
Bir onovla etigiz
Ana çandet berirge.

Ertiden inir toxtavsuz
Ziaratxa varajım,
Any çandetge ijerge
Tamam kycny salajım.

Xaman sizge çyryj men
Xalisin da vilgenem,
Egəcim kiviik any
Alaj sıjlyb kergenem“.

„Ol sebebden xar kynde
Ziazartxa varlyqma,
Ertden inir toxtavsuz
Tajmaj çyryv turluqma.

Namaz saýn mezigitde
Dua da etdirlikme,
Alaj bla kyreşiv
Çandetge çetdirlikme.

Bir völek çylnь хатап
Quran oquj turluqma.
Ань çandetge jer
Laqьmlaнь qurluqma.

Meni qьzym bla ol
Mardasьz şox elle,
Ojnaj kyle keliv ne
Etsele da voşelle.

Кerti nøgerle volub
Quancda çaşajelle,
Bir-birini avzundan
Альв da aşajelle.

Ma ol zatnь kucynden
Butyn da vek syjgenme,
Qьzymь хaterinden
Мьдьх kivik kyjgenme.

Qolumdan kelgen zatnь
Aajarьq da tyjylme,
Ajtханьтса duasьn
Qojarьq da tyjylme“.

„Kesimi qazımsa
Alaj buşuv eteme,
Esime tuşgen sajn
Bek amanna çeteme.

Sora allax camlanı
Dev savır da volama,
Başxa zat etalmajın
Mıdah volub qalama.

Анъ козынден siz da
Bizni qızınъ көругыз,
Kijimciklerin аңа
Qızqanmajın беригиз.

Mariam анъ syjgenin
Ne azda unutmaqız.
Çuvumculuq berivcy
Adetni qurutmaqız.

Ol kijimle Mariamğa
„Çandet“ kijim vollarıdu,
Ol dunjasında анъ
Xar nasıvъ tolluqdu.

Endi işni uzajtmaj
Terk qajqırsın etigiz,
Mariamğa çandetleni
Törlerin begitigiz.

Dunja mal ucun dev
Анъ mıdah etmegiz,
Adam sözge aldanıv,
Ters aqlıqa ketmegiz.”.

„Dunja mal degen xaman
Keledi da ketedi
Kimni „çandetge“, kimni
„Çaxanimge“ eltedi“.

XXX.

Mariamнь асѣвундан
Qajorqaja vatxan qaum,
Dunjanь çaşavundan
Tuñyuv turqan qaum.

Malнь mylkny ne az da
Bir kapekge sanamaj,
Dunjanь çav syrse da,
Aнь усун qaramaj,

Közleri çylamıqqa
Batъv andan сьqalmaj,
Çylamajьn bir minutnu
Ne azсьq da turalmaj.

Alaj turqan qaumla
Сьrt çaşavoqa inanmaj,
Ujlerine ot tyşuv
Qalsa da bir qьjnalmaj.

Ol seveden Mariamнь
Kijimlerin çojarqaja,
Aнь vla qьzlarьn
Çandetlede qojarqaja,

Сьrt artlarьna turmaj
Xazьrelle verirge,
Mariamqaja çarar zatнь
„Çanlarьса“ көyрге,

Ol saqatdan oquna
Асханелле кувургун,
Разь волув кеслери
Афендини көругун,

Birin qojmaj varьсьп
Tuz allьna төkdyle,
Kesleri da кувурну
Tөrt çаньна сөkdyle.

Ol saqatda anasь
Bu işlege çьlajed,
Mariam esine туşув,
Etin—ve tin тырнаjed.

Afendi kijimleni
Bir birine vajlajed.
„Bu da meni volsun“ dev
Maçallарьп sajlajed.

Ac vөry qozulaqa
Савхан кивик eteed,
Varьсь da kesine
Qalьrsa vegiteed.

Xazna kijim qojmaj
Varьсьнда çьjoaned,
Bu işge Qojcularь
Bir zat ajtmaj qojjoaned.

Qaranььq vьlaqa
Ajььqә sөz vermejed,
Афендини çutluqun
Сьрт da kişi „көрmejed“.

Keslerin da çuncutub
Söz vla aldadь,
Xaman „berigiz“ dej
Ujaltdь da qojmadь.

Alaj vla kijimleni
Baryn kɵltyrub ketdi,
Birevny qьjьnlьqь vla
Qьzьna verne etdi.

Kijimleni yjleri
Erlej sacьv kɵrdyle,
„Allah vizni vu zatdan
Ajьrtasьn“ dedile.

XXXI.

Mьndan sora bir ьjьq
Aradan ketgen edi,
Sxat berirge zaman
Çuvuqlaşьv çetgen edi.

Qojcularь keserge
Eki inek aldьla,
Bir ɵgyzden sora cьrt
Malsьz volub qaldьla.

Ol saqatdan xararnь
Afendige ijdile,
Mal keserden alqaraq
Bir kɵryryn syjdyle.

Çuma namazdan alqa
Xar zatlarьn quralla,
Afendi kellikdi dev
Anь saqlav turalla.

Ыллај ишге афенди
Хазыр еди келирге,
Не варды, не чоқду дев
Воіумларын көргеге.

Вьјоъ келив көрду
Хазыраннан малаһъ,
Мариам „усун“ схахта
Кесиллик хажванлаһъ.

Хазыраннан малаһъ
Ҷаратмаһын қарајед,
„Ыла бир аз азды“ дев
Баһха затһ марајед.

Баһ төвенине қараһ,
Мьдахлаһыв тохтады,
Аслам схаһ салқанһ
Ылај аһыв махтады:

„Схатһна Ҷарақан
Іги мала кесгенле,
„Өлгениме Ҷандет“—дев
„Ахьртаһ“ ојум етгенле.

Малсықларын ајатај
Брин кесив атала,
Аллај ујде өлгенле
Ҷандетледе Ҷатала.

Ол қаум афендини
Бек вақал көрелле,
Хар затларын қызқанмај
Афендиги берелле“.

„Əlygynden kesini
Малып артха салқанла,
Аллај ујле тылмыды
Çandetden кең қалқанла.

Çарлы болсаңыз да sizni
Савду выгун ваşьңыз,
Тыјылмејин асылып
Көзыгуз ем қаşьңыз.

Бу еки инекге да
Ол əгузны қошуқуз,
Сора ала воллуқду
Схатьңыз—аşьңыз.

Хазнатьды үс малсық
Уссын да кесигиз,
Дунја мал усун бир да
Боş кетмесин есигиз.

Ус çаşьңыз бирлеşив,
Бирден çалқа кирселе,
Уссы да бир вайда
Іşлев çаşаж билселе.

Алај влa ол вайдан
Уллу хажыг алырла.
Мариамқа çојулқаннь
Орнунa тыңс салырла.

Андан озув ваşха
Артық мал да етерле,
Тав ол вайнь кусынден
Вай волув да кетерле“.

„Qызырлыз da çandetde
Өmyrlykge qalyred,
Razь volub kessegiz,
Aңa qavы volured“.

Bu sözleden çar Qojcu
Өgyzyn da ketirdi.
Duasьn da etdiriv,
Ucsyn da kesdirdi.

Ol saqatdan oquna
Qadalььv sojdula.
Bir but bla çavxaqь
Afendige qojdula.

Ань eslev afendi
Өvgeledi çaratmaj,
Ujyne ketiv tevredi,
Bir da көzyn qaratmaj.

Ol saqatdan oңlula
Basьndьla usyne,
„Ne kelse da eterbiz“—dev
„Afendini esine“.

Alaj bla qajtarьv
Keltirdile ььна,
Uşatmajьn toxtadь
Ol өgyzden aзьна.

Ol saqatdan bir arva
Keltirdile alajqa,
Kelgen xalq seirsiniв
Qaraelle vьlajqa.

Terisi qatış arva
Çyklennened mьllьkdan.
Kesini əgyzy əlyv
Kelgenca çajьqdan.

Andan sora Qojcu da
Tyz sireliv qaloqaned.
Qьzь malь da ketiv
Bu qajьqьqь qaloqaned.

„Suvqь tuşgen taş qarmar“
Degen kivik eteed,
„Malьm ketse da, qьzьm
Çandetlidi“ dejed.

Rьsxь volub çuq qalmaj
Çalсььqь vaşlalla,
Başlarьna işlerca
Bolmaj yjny taşlalla.

Bajlanь tuzaqьna
Alaj vla tuşdyle,
Raxat çaşavlarьndan
Çalсььqьqь kəcdyle.

XXXIII.

Mьndan sora mьсьmaj
Movlutu da çeteed
„Ol kyn ne kesejim“—dev
Qojcu saqьş eteed.

Ne qadar saqьşlanьv
Çuz—miң qajьqь etse da,
Madar tavmaj qaloqened,
Tərt çanьna çetse da.

Afendi va kyn sajn
„Ne tavdın“—dev soraed
„Tavmaja volmazsa“—dev
Ol qadalv turaed.

Bir qojsuqnu alyoqa,
Ne verirge tavmajjn,
Bir kynny da qalmaed,
Tert çapna savmajjn.

Alaj vla kulakdan
Bir qo'suqnu aloqaned.
Anь usyn çaşь da
Uc aj çalda qaloqaned.

Elli kecesi çeter
Ertiden vla keltirtti,
Movlutuna daqьda
Tyrlы xantla etdirtti.

Mollanь ajevsvz
Aşььььca etgened,
Inir saqat altь da
Afendi da çetgened.

Alaj vla çьjьььь,
Bu movlutnu etdile.
Qarьnlarьn tolturuv,
Ujlerine ktdile.

Ol kece da vьlanь
Bolqanlarьn talalla,
Ujlerinde çuq qojmaj
Alaj ariv çallala.

XXXIV

Andan sora afendi
Qojculanь taşladı,
Qavağьq zatyñ qavьv
Saqьntajьn vaşladı.

Alaj vla bir yjny
Tamam çarь etgened,
Bolqancьqlarьn aşav
Em qurutuv ketgened.

Çaңыз bu da tyledi
Afendi vьlaj sojqan,
Adamlarьn ɵltyryv
Mallarьn çutuv qojqan.

Allajla kɵv elle
Sanav—sanьn tavmazca,
Ol tuzaqqa tyşmejin
Bir da adam qalmazca.

Ol zamanda ne az da
Çoq edi oquj bilgen,
Afendige: „sen alдав
ɵtyryk ajtasa“ degen.

Ol alдав turaedi.
Çarь xalqнь emerge,
Allax vla qorqutuv,
Urunanlanь çegerge.

Alaj vla alanь
Qьjьnlarьn aşarqa,
Kesi va cьrt işlemej
Ala vla çaşarqa.

Апъ вѣла да қалмај
Кулакланъ сақлајед,
„Аллах вѣлај ајтханд“—деу
О! қаумни җақлајед.

О! қаумни узыгу
Вагъ да алај елле,
Қараңъ халқнъ хатап
Бөгуса талажелле.

Ала урунған халқнъ
Қапън ісів җаҗажелле,
Байла вѣла бирлеҗив,
Етѣвизни аҗажелле.

Урунған халқнъ алдав,
Авазла вере елле.
„Байнъ—вѣјни сақлаған
Җандетлиди“ дејелле.

Кимге „вѣј“, кимге „қул“—деу
Сыртъвѣзқа минеелле.
Тѣшлерин вѣлев вѣзге
„Адам тылсыз“ дејелле.

XXXV.

О! кунледе кунувыз
Қараңъ кун волаед,
Бай қаумла вѣзни
Тѣвизни сојаед.

О! себевден җарғыла
Җаҗажалмај қалдыла.
Бай қаумла алақа
Ненса азав салдыла.

Onçetinci çyllada
Qьзы askerden tolub,
Resejni xar çerinde
Birca qazavat volub,

Kompartianь kucynden
Cavqa qьyc urdula,
Qan tögüşyv ol asker,
Çaңь dunja qurdula.

Alaj vla birleşiv
Sovet vlast salдыла,
Qan icgen гьвyla
Мьдах volub qaldыла.

Çarль xalqla varьсь
Eteklerin qajьгьв.
Afendini em pornu
Qьral onovdan ajьгьв,

Çalсь—çarль qaumqa
Başxa onov acыldь,
Afendile salqan çavuv
Közlerinden cacыldь.

Kesleri da oquvnu
Bolşevikca vaşlalla,
Alaj vla çarьyla
Afendini taşlalla.

Çaşav kesi көргызды
Afendi kim volqanьн,
Çalсь — çarль qaumqa
Qьjьнльqla salqanьн.

Вагън eslev, em viliv,
İşlerin keң kerdile,
Afendini ornuna
Oquv—bilim verdile.

Xar el sajn doktorla
Bolur saqlı çetdile,
Dua suvnu ornuna
Kerti darman etdile.

Oı kynden vaşlav sora
İşni alqanek qoloqa,
Çalsı—çarlı qadalıv
Usta boldula çoloqa.

Тапъдық em da vildik
Kimni qalaj turqanyn,
Afendile, em vajla
Bizni birden urqanyn.

Boş sylvav vla aldav
Haqıvıznı alqanyn,
„Bilgicme“ dev көblege
Açal avruv salqanyn.

Alaj vla çyzleni
Dunjadan aşırqanyn,
Malyn mylkun çıjıv
Kesin da vasdırqanyn.

Çyz tyrlı laqym vla
Vojunsxanyn salqanyn,
Qısxaraq ajıv qojsaq
„Çanvıznı“ alqanyn.

XXXVI

Ma alaj vla vizni
Közleribiz acыldь,
Усуvуzden vasxan tuvan
Bir da qalmaj cacыldь.

Qojculanь çaşlarь da
Birer çiger boldula,
Sovet vlastnь vergen
Savqalarьn aldyla.

Uaq—uaq likpunktda
Oquvlarьn ösdyre,
Tamam vilim aldyla
Esgi çolnu kesdire.

Mariam eslerine tyşse,
Axьbnalla qьjnalьv,
Egeclerin afendi
Öltyrgenine inanьv.

Keslerida partianь
Saflarьna kirdile,
Em da anь ustavьn
Qaldьrtmajьn vildile.

Raxatlanьv çaşajla
Sovet vlastnь qolunda,
Birer işni tolturub
Partianь çolunda.

Qurc kivik kompartianь
İşlerin tutalla,
Aңa qarşь zatlanь
Tamьrьn vutajla

Afendini alqınca
Bir da sözy etmedi,
Ань айтхань сьртда
Çalsь—çarль etmedi.

„Sen vizni çavubuzsa,
Bizden keң Tur“ dejdile,
Çarльлань aldarqа
Bir da çol vermejdile.

Ma ol kynden sora va
Işi qalmaj çьqьldь,
Aldarqа kişi tavmaj
Ujyne sьjьt тьqьldь.

Işlerge bir da syjmej
Muratьn көvge yleşdi,
Sovet vlastьn cacarqа
Umut etiv kyreşdi.

Alaj bolsa da ань
Sovet vlast uatdь,
Çarль халqа ань
Etgen zatьn аьлатdь,

Qojcunь çaşlarьnь
Biri oqiv тураed.
Kultşturmanь allьnda
Bu çьnь da çьrlajed.

XXXVII.

„Ej qarаньlьq qora vizden,
Mьndan көv endi qьjnama,
Хатан ашав etivizden
Kemigivizni sajnama“.

„Minq çылань „savыг“ etiv
Etgen işine tözgenbiz.
Çarыq dunjadan keң ketiv,
Qыjып.ыq сыпaj vezgenbiz.

Seni sevevli bizge kelgen
Zorluqqa endi tözalmaj,
Qыjnaldыq—inçildik sen bergen
„Savqаны“ artып yzalmaj

Qараңыыq! sense xar çerde
Çarы халқы icine kirgen,
Ullu şaxarlada em ellede
Alaqа xar qыjып.ыq bergen.

Sen qalajqa kiriv bek sinsen,
„Allax“ da anda volady,
Allax qalajda көv ajтыlsa,
Anda qараңыыq орун alady.

Afendile em mollala,
Seni vla хажыланьв,
Bizge qыjып.ыq salдыла,
Bolqan zатывзынь qавьв.

„Ej qараңыыq! sen volmasan,
Aзымь volub kim ölyred,
Çarы халқы оңун almasan,
Şаңа сьdam kim berired“.

„Sense! kəvleni unuqdurub,
Kəz qavıoıun asdırtmaoıan,
Tygmede tunuqdurub,
Qara tivannı casdırtmaoıan,

Ej qaraıylyq! sense alanı
Betlerine av saldırtıan,
Bek ertderek volları zatlanı
Tyzetmej artıa qaldırtıan.

Aurusaq da doktorıa ijmej,
Afendige tykyrtgense,
Çarıqlıq dunjanı syjmej,
Xalqın „çardan“ sekirtgense.

Seni sevevli kəv anala
Balasız volub qalalla,
Sen ışandıroıan „allah“ vla
Kəvlerin çerge salalla.

Bizni da çarıız egecıvız
Seni „savıan“ vla ölgendi,
Sen unuqdurıan çyregıvız
Byllaj kəv qıjınlıq körgendi.

Molla vla kulak birleřıv
Seni bizge vek teçeelle,
Ne azsıq da ala kyreşıv
„Bu da adamdı demeeli“.

Qaranıyqdan tylmydy ol
„Allax—allax“ degenibiz,
Mylkuvuzny kəvysyn eltiv
Afendige vergenibiz.

Çarlı xalqı qanı ııiv
Kəvdy endi çaşaqanı,
Alaqa qarş ılgı vııiv,
Xaman etin aşaqanı

Zalimlikge ökyllık etiv
Min—min çıllanı ajlanansa,
Burzıjnu kəlyne çetiv,
„Çigerlikge“ saılanansa.

Endi kəzyv vizge çetgendi
Sana qarş ılyq eteviz,
Ol vurıv dunjavız ketgendi
Çarlıq—tyz çolqa öteviz.

Oquıvuz em da vıleviz
Çanı dunjaqa quana,
Kapitalistge çol vermeı,
Quanıvızqa çıvana.

Seni vizge teçegenleden
Onovıvuznu alqanıvız,
Çarlı xalqı emıvcyleden
Qutulıv onov saıqanıvız“.

Qora endi, qora bizden
Zaman seni qojmazlıqdı.
Çanь çaşav cırtda senden
Kesine haq almazlıqdı.

Çань dunjanь çiltinleri
Sana qarşь kyreşirikdi,
„Şeni qojmav“ degen işleri
Bir adamca birleşirikdi.

Sana ölyr açal tijgenli
Qьzьv ösyv başlaqanbьz,
Tav көv çerlede hazna qojmaj
Qoratьv—yzyv वोшаqanbьz.

Nellaj bir volnisala etiv,
Nellaj bir doktor quralqandь,
Afendini duasь ketiv,
Elle feldşerleden tolqandь.

Çaşasьn Sovet vlastьbьz
Şeni bizden qoratadь,
Sosialist çolda vardьrvь,
Çarьqlьqqa qarataдь.

Tyzetiv: 71-ci vetde ucuncy vla tørtyncy tizginleni ornuna „Ol ajtxannъ çarьla alqьn kivik etmedi“, veşinci tizgenni ornuna „Sovet vlast alaqa“, onbirinci tizginni ornuna da „Alqьnca aldajalmaj“—dev oqurqa kerekdi.

(Avt.).

Технич. редактор
Ш. Я. Блимготов.

Изд. № 57

Сд. в наб. 15 VIII-32 г.
Сд. в печ. 1 IX-32 г.

Статфор. Б6—125x176. кол. бум. л. 1188 печ. зн. 160,208 пл. ш. 12

Кисловодск, Типография Кароблиздата.

Кароблито № 156. Зак. 2038. об'ем 2,375 п. л. Тир. 1000.

Вақасъ. 30 к.

Цена 30 к.

Х. З.

На Карачаево-Балкарском языке.

Д. П. БАЙКУЛОВ.—МАРИЯМ и ЭФЕНДИ
(поэма).

Типография Кароблиздата

Кисловодск.

1932 г.